

(verouderd maar mogelijk toch nuttig)

Variaties op het PTA 2000/2001 en verder

Praktische informatie over de organisatie van het schoolexamen en het opstellen en bijstellen van een plan van toetsing en afsluiting en examenreglement voor de tweede fase havo en vwo

INHOUD

Inleiding	2	
1	Waaraan moet het pta voldoen?	3
	De inhoud van het pta.....	3
	Samenvatting	4
2	Wat moet er in het examenreglement?	6
3	Keuzemogelijkheden	8
	3.1 Toetsing in de tweede fase	8
	3.1.1 De organisatie van het schoolexamen.....	8
	3.1.2 Toetsplanning	11
	3.1.3 Registratie	12
	3.2 Praktische opdrachten, handelingsopdrachten en profielwerkstuk in het pta	13
	3.2.1 Praktische opdrachten	13
	3.2.2 De handelingsopdrachten	17
	3.2.3 Profielwerkstuk	19
	3.3 Aandachtspunten voor het examenreglement.....	21

Inleiding

Alle scholen hebben de eerste ervaringen opgedaan met de programma's van toetsing en afsluiting (pta's) voor het examendossier. De pta's voor het 4e leerjaar zijn gemaakt en in gebruik. De scholen die in 1998 gestart zijn, zijn inmiddels een jaar verder. Ze hebben een volledig pta voor havo gereed. Voor vwo ontbreekt nog het laatste jaar.

De eerste ervaringen met de pta's voor het examendossier laten zien dat niet alles wat men bedacht had, in de praktijk ook goed werkt. Scholen die in 1998 gestart zijn hebben op allerlei punten veranderingen aangebracht in hun pta. Belangrijke veranderpunten waren: vermindering van het aantal toetsen en opdrachten, de spreiding van de praktische opdrachten en de herkansingsregeling.

Tevens werden aan de hand van de eerste ervaringen een aantal vak pta's verbeterd. Over de pta's voor de talen, voor CKV-1 en LO-1 bestond nog veel onduidelijkheid.

De maatregelen die begin 2000 bekend gemaakt zijn om de overbelasting tegen te gaan, hebben ook hun invloed op de samenstelling van het pta.

In deze tweede Nader beschouwd over het pta en het examendossier wil het PMVO informatie geven over de ervaringen van scholen met de organisatie van het schoolexamen en het opstellen van het pta. Er zijn ideeën van een groot aantal scholen in verwerkt. U vindt daar ongetwijfeld ideeën bij die u aanspreken en die bij de eerste aanpassing van uw pta van pas komen.

Deze Nader beschouwd bevat 3 hoofdstukken:

1. Waaraan moet het pta voldoen?

De aanbevelingen in dit hoofdstuk zijn opgesteld door een werkgroep bestaande uit vertegenwoordigers van het VVO, de inspectie van het onderwijs, het Cito, de Cevo, het Ministerie van OCen W en het PMVO.

2. Wat moet er in het examenreglement?

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van nieuwe elementen die nodig zijn voor de reglementering van het examendossier.

3. Keuzemogelijkheden

Dit hoofdstuk bespreekt alle onderdelen van het examendossier en geeft een overzicht van de verschillende keuzes die scholen gemaakt hebben. Bij aanpassingen en de verdere uitbouw van uw examendossier-organisatie kunt u hier uw voordeel mee doen. In dit hoofdstuk wordt frequent verwezen naar de bijlagen, waar u voorbeelden aantreft.

Op de website van het PMVO (www.pmvo.nl) kunt u de tekst van deze Nader beschouwd ook vinden. De site geeft in downloadbare vorm tevens de volledige versies van de voorbeelden uit deze brochure.

1 Waaraan moet het pta voldoen?

De inhoud van het pta

De kern van een programma van toetsing en afsluiting wordt gevormd door de beschrijvingen van het schoolexamen per vak. In artikel 31 van het examenbesluit staat aangegeven wat in deze beschrijvingen per vak in elk geval opgenomen moet zijn.

In het programma wordt in elk geval aangegeven welke onderdelen van het examenprogramma in het schoolexamen worden getoetst, de inhoud van de onderdelen van het schoolexamen, de wijze waarop het schoolexamen plaatsvindt, de herkansing van het schoolexamen, het herexamen van het schoolexamen, alsmede de regels voor de wijze waarop het cijfer voor het schoolexamen voor een kandidaat tot stand komt.

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven wat er per vak in het pta opgenomen moet zijn, hoe het opgenomen kan worden en wat - hoewel niet voorgeschreven toch nuttig kan zijn.

De aanbevelingen zijn opgesteld in een werkgroep waaraan medewerkers van de volgende organisaties deelnamen: VVO, inspectie van het onderwijs, Cito, Cevo, Ministerie van OCenW en het PMVO.

1. Doelgroep

De doelgroep van het pta is

- de leerling en ouders: het pta moet in eerste instantie voor de leerling en ouders helder zijn; er moet geen uitleg door een docent nodig zijn.
- de school: de school schrijft voor zichzelf op hoe en wat er getoetst wordt.
- de inspectie

2. Format

Een gelijke opzet per vak is gewenst.

Er zijn mogelijkheden dit op te zetten als Data-base of spreadsheet.

3. Presentatie

Een chronologische presentatie met periode aanduidingen of data in het

vak-pta heeft de voorkeur. Gebruikt u geen chronologische presentatie, dan is de toevoeging van een kalender aan het pta in ieder geval gewenst.

4. *Stofomschrijving*

De stofomschrijving per toets of opdracht is verplicht (art. 31 spreekt van de inhoud van de onderdelen van het schoolexamen). Dit zal vaak een verwijzing naar een hoofdstuk uit de methode zijn. Het is gewenst naast een hoofdstuk of paragraaf aanduiding ook een inhoudelijke beschrijving op te nemen of een verwijzing naar de domeinen of sub-domeinen van het examenprogramma.

Verwijzingen naar het examenprogramma zijn nuttig, omdat daarmee een controle op de methode uitgevoerd wordt.

5. *Alle toetsen en opdrachten in het pta?*

Omdat er op veel scholen twee systemen (examendossiertoetsen en voortgangs- of rapporttoetsen) naast elkaar lopen, kan het voor leerlingen overzichtelijk zijn als alle toetsen en opdrachten in het pta staan, ook toetsen en opdrachten die niet meetellen voor het schoolexamen. Examendossiertoetsen moeten dan wel heel duidelijk als zodanig gesignaleerd worden, zodat geen misverstanden ontstaan. (Wanneer voortgangstoetsen een klein beetje meetellen in een cijfer voor een blok, dat meetelt voor het examendossier, zijn de voortgangstoetsen daarmee eigenlijk schoolexamentoetsen geworden).

6. *Wijze van toetsing*

Het is verplicht de wijze waarop getoetst wordt in het pta aan te geven (artikel 31). Mogelijke varianten:

- toets: schriftelijke toets, mondelinge toets, ict-toets
- opdracht: praktische opdrachten en handelingsopdrachten.

Definities van deze toetsvormen kunnen in een algemene paragraaf aan het begin van het pta opgenomen worden.

7. *Praktische opdrachten*

Het is gewenst de praktische opdracht kort te omschrijven. De kern van de opdracht moet in het pta staan of er moet staan wanneer en hoe de

leerlingen de opdracht krijgen. Bij voorkeur ook het moment van verstrekking en het inlevermoment noemen, dus de periode waarbinnen de opdracht gedaan moet worden.

Ook bij praktische opdrachten kunt u verwijzen naar leerstof (domeinen of hoofdstukken).

In de examenprogramma's staat dat de beoordelingscriteria vooraf aan de leerlingen bekend gemaakt moeten worden. Het pta is hiervoor niet de plaats. Beoordelingscriteria kunt u het beste bij de opdracht verstrekken.

8. *Variatie in typen praktische opdracht*

Het type praktische opdracht noemen in de vak pta's kan alleen als dit klassikaal voorgeschreven is.

In elk geval moet in het pta iets staan over

- de variatie in vaardigheden, welke vaardigheden, hoeveel variatie?
- de variatie in presentatievormen, welke presentatievormen, hoeveel variatie?
- de groepsopdracht.

Voor de leerlingen moet volstrekt duidelijk zijn, wat er van hen verwacht wordt.

Dit kan in het pta in een algemene paragraaf. Het kan ook in het examenreglement.

9. *Voorwaarde voor deelname*

Sommige scholen stellen voorwaarden voor deelname aan een toets. Dit is alleen toegestaan als dit gebaseerd is op het examenprogramma, bijvoorbeeld bij Nederlands en CKV-1. Anders kan dit niet. Het examenbesluit kent dit soort voorwaarden niet. Als je toegelaten bent tot het onderwijs, ben je ook toegelaten tot de bijbehorende examens tenzij dit in examenbesluit of examenprogramma anders geregeld is.

10. *Weging van de toetsen en opdrachten*

Het is verplicht de weging van toetsen en opdrachten in het pta aan te geven (art 31).

Het gewicht van een toets of opdracht kan aangegeven worden in percentages of met factoren. Percentages geven direct maximale duidelijkheid. Het is gewenst voor alle vakken hetzelfde systeem te gebruiken.

11. *Handelingsopdrachten talen*

Per handelingsthematiek minimaal één keer een handelingsopdracht in het

pta opnemen.

Bij voorkeur ook het moment van verstrekking en het inlevermoment noemen, dus de periode waarbinnen de opdracht gedaan moet worden. De omvang aangeven is ook nuttig. Dit om te voorkomen dat er te lang aan gewerkt wordt.

12. Handelingsopdrachten CKV-1

Enkele keren per jaar, bijvoorbeeld twee keer een aantal activiteiten opnemen.

13. Handelingsopdrachten Oriëntatie op studie en beroep (OSB)

OSB kan in het vrije deel. U kunt het als een apart onderdeel opnemen in het PTA. Dit hoeft niet want ze maken geen onderdeel uit van het schoolexamen en mogen dus ook niet betrokken worden bij de slaag/zakregeling.

14. Het profielwerkstuk

Het profielwerkstuk niet bij elk vak opnemen, maar één keer. In het pta kunnen de fasen en beoordelingsmomenten met tijdsaanduidingen opgenomen zijn.

15. Schooleigen activiteiten

Schooleigen activiteiten (bijvoorbeeld Levensbeschouwing) kunnen in het pta opgenomen worden, dit hoeft niet want ze maken geen onderdeel uit van het schoolexamen (zie hiervoor bij OSB). De school zou een schoolcertificaat kunnen verstrekken waar de activiteiten die gedaan zijn in het geheel vrije deel beschreven staan.

16. Data

Data in het pta zijn niet verplicht. Voor leerlingen maakt het het pta wel duidelijk. Data kunnen ook periode aanduidingen of toetsweken zijn, waarvoor nog een apart toetsrooster verstrekt wordt.

17. Tijdsduur

De tijdsduur van een toets en de normuren waarbinnen een opdracht gemaakt moet kunnen worden, is informatief voor leerlingen. Aanduidingen van tijdsduur zijn niet verplicht.

18. Herkansing

U hoeft alleen opmerkingen over herkansing in de vak-pta's op te nemen als de algemene regels uit het examenreglement niet geldig zijn, bijvoorbeeld als er per toets gedifferentieerd met herkansingsrechten omgegaan wordt.

19. Centraal examen in het pta

Een pta is voorgeschreven voor het schoolexamen (art. 31). Het CE kan ook in het pta opgenomen worden om de leerling volledig te informeren. Dit hoeft formeel niet.

Samenvatting

Verplicht in het pta per vak

- Opsomming van alle onderdelen van het schoolexamen verdeeld over de leerjaren (ook handelingsdelen).
- Per toets of opdracht een specificatie van de te bestuderen stof.
- De toetsvorm of opdrachtvorm.
- Gewicht van de toets of opdracht (bij handelingsopdrachten naar behoren of voldoende/goed.
- De tot standkoming van het schoolexamencijfer per vak.

Verplicht in het examenreglement of pta

- De herkansingsmogelijkheden
- Voorschriften voor variatie in vaardigheden en presentatievormen
- Voorschriften voor de groepsopdracht
- Voorschriften voor het profielwerkstuk

Nuttig in het pta per vak

Nuttig om op te nemen, maar niet verplicht zijn de volgende punten:

- Toetsen
 1. Het moment van afname
 2. De tijdsduur van een toets
 3. Herkansing mogelijk of niet mogelijk

- Praktische opdrachten en handelingsopdrachten
 1. De periode waarin aan de opdracht gewerkt kan worden en het moment van inleveren.
 2. De normuren waarin een opdracht uitgevoerd moet kunnen worden.
 3. Herkansing mogelijk of niet mogelijk

2 Wat moet er in het examenreglement?

Het examenreglement omschrijft de organisatie van het examen en de daarbij geldende regels op schoolniveau. In artikel 31 van het examenbesluit staat aangegeven wat in het examenreglement opgenomen moet zijn:

Het examenreglement bevat in elk geval informatie over de maatregelen, bedoeld in artikel 5 (onregelmatigheden tijdens het examen), en de toepassing daarvan, alsmede regels met betrekking tot de organisatie van het eindexamen, de gang van zaken tijdens het eindexamen, en wat de scholen voor voortgezet onderwijs betreft, de samenstelling en het adres van de in artikel 5 bedoelde commissie van beroep.

Verplicht in het examenreglement

- Informatie over de maatregelen, bedoeld in artikel 5 (onregelmatigheden tijdens het examen), en de toepassing daarvan en de samenstelling en het adres van de in artikel 5 bedoelde commissie van beroep.
- Regels met betrekking tot de organisatie van het eindexamen.
- Regels met betrekking tot de gang van zaken tijdens het eindexamen.

Een goede indeling voor het examenreglement kan zijn:

- Algemene bepalingen, al die regels die zowel gelden voor het schoolexamen als voor het centraal examen (waaronder art. 5 onregelmatigheden).
- Het schoolexamen
- Het centraal examen
- Slotbepalingen, waaronder de diplomering.

Nieuw in het examenreglement

Veel artikelen uit het bestaande examenreglement voor het schoolonderzoek zullen in het examenreglement voor het schoolexamen tweede fase ongewijzigd of enigszins gewijzigd terugkomen. In het hier volgende worden alleen die onderwerpen genoemd die nieuw zijn of sterk gewijzigd in verband met de eigenheid van het schoolexamen.

1. *Het begrip examinator*

Er zijn meer examinatoren mogelijk voor hetzelfde vak in opeenvolgende jaren of perioden. Voorbeeld van een definitie: De docent die belast is met het geven van onderwijs in enig jaar waarover het schoolexamen zich uitstrekt is examinator in dat jaar.

2. *Datum begin en einde schoolexamen*

De begindatum kan samenvallen met het begin van klas 4, het kan ook

later.

3. *De organisatie*

- De organisatie van de afname van toetsen (toetsweken of gespreid).
- De organisatie van het werken aan en inleveren van praktische opdrachten en handelingsopdrachten.
- De organisatie van het profielwerkstuk.

4. *De uitvoering*

- Bij de praktische opdrachten moet over de vakken heen gestreefd worden naar variatie in vaardigheden. Hoe wordt dit gerealiseerd? Welke vaardigheden moeten aan de orde komen?
- Bij de praktische opdrachten moet over de vakken heen gestreefd worden naar variatie in presentatievormen. Hoe wordt dit gerealiseerd? Welke presentatievormen moeten aan de orde komen?
- Een van de praktische opdrachten moet als groepsopdracht uitgevoerd worden. Welke regels gelden hiervoor?
- De beoordelingscriteria moeten vooraf aan de kandidaat bekend gemaakt worden? Hoe gebeurt dat? voorbeeld van een regeling:
 - De beoordelingscriteria voor een onderdeel van het schoolexamen worden vooraf vastgesteld en besproken in de sectie of met een aanverwant profielvak. De beoordelingscriteria voor een mondeling toets, praktische opdracht, handelingsdeel en het profielwerkstuk worden vooraf aan de kandidaat bekend gemaakt.
- Het houden aan inleverdata. Hoe wordt vroegtijdig inleveren gestimuleerd? Welke maatregel geldt bij te laat inleveren? (Te laat inleveren kan gezien worden als een onregelmatigheid. Artikel 5 van het examenbesluit is dan hierop van toepassing.)
- Registratie en autorisatie van cijfers en resultaten.
- Regeling voor het bewaren van schoolexamenwerk.

5. *Herkansings- en overgangsregels*

- Hoe is de herkansing geregeld? Is er naast herkansing nog sprake van een herexamen voor vakken met alleen schoolexamen?
- Overgangsregelingen hoorden in verleden niet thuis in het examenreglement. Nu echter schoolexamen onderdelen betrokken worden in de overgang is het verstandig overgangsregelingen ook op te nemen. Dit ook in verband met het volgende punt, namelijk doubleren.
- Wat zijn de gevolgen van doubleren? Wat moet een leerling over doen en wat niet?

6. *Regels voor de afronding van het school examen*

Wanneer heeft een leerling aan de eisen van het schoolexamen voldaan?

3 Keuzemogelijkheden

3.1 Toetsing in de tweede fase

U heeft de eerste pta's voor de tweede fase gemaakt en daarmee ervaring opgedaan. Meestal zullen dit pta's voor het vierde leerjaar geweest zijn. De voltooiing van het pta moet nu nog gebeuren. Tevens zult u uw ervaringen uit het eerste jaar gebruiken om de pta's voor de nieuwe lichter leerlingen aan te passen. In dit hoofdstuk wordt een overzicht van de mogelijke keuzes gegeven. Bruikbaar wanneer u bepaalde keuzes wilt veranderen. Tevens worden ervaringen van scholen in aandachtspunten verwerkt.

Toetssoorten

U kunt gebruik maken van diagnostische toetsen, voortgangstoetsen en examendossiertoetsen.

Diagnostische toetsen zijn toetsen die leerlingen (en docenten) informatie geven over het al of niet beheersen van bepaalde kennis en vaardigheden. Diagnostische toetsen leiden niet tot een cijfer.

Voortgangstoetsen zijn toetsen over (sub-)doelen van het vak die wel leiden tot een cijfer of waardering. Voortgangstoetsen tellen niet mee voor het examen, maar wel voor een tussenrapport of overgangsrapport.

Examendossiertoetsen zijn toetsen die leiden tot een cijfer voor het schoolexamen. Cijfers voor examendossiertoetsen laten de meeste scholen ook meetellen voor rapporten.

De belangrijkste vraag bij de keuze van toetssoorten is welke functie de toetsing bij u op school vervult en hoe dat past bij uw werkwijze in de tweede fase.

Met de invoering van het examendossier heeft het schoolexamen een dubbele functie gekregen:

- De onderdelen van het schoolexamen hebben een kwalificerende functie en leiden tot een diploma. Met de toetsing stelt u vast of een leerling aan de vereisten van het examenprogramma voldoet.
- De toetsen in het examendossier hebben nu echter ook de functie gekregen om leerling en docent te informeren over de voortgang. Welk deel van het examendossier is afgerond?

De keuze van de functies die toetsen bij u op school vervullen heeft een directe relatie met de wijze waarop u de zelfstandigheid van de leerling wilt bevorderen.

- U kunt bijvoorbeeld veel voortgangstoetsen en/of examendossiertoetsen geven met als belangrijk doel om de leerlingen te motiveren de leerstof serieus te bestuderen en de docent greep te laten houden op de vorderingen. Door de toetsen geleidelijk over grotere onderdelen te laten gaan (geleidelijk minder toetsen dus) kunt u meer ruimte geven voor een groeiende zelfstandigheid en eigen planning.
- U kunt bijvoorbeeld naast de kwalificerende schoolexamantoetsen alleen diagnostische toetsen geven. De diagnostische toetsen moeten leerling en docent informatie geven in hoeverre de leerstof al beheerst wordt, al of niet als resultaat van een grondige voorbereiding door de leerling. De leerling krijgt een grote zelfstandigheid en verantwoordelijkheid, waarbij begeleiding en mentoraat een rol moet spelen. □Kun je leerlingen met zo weinig toetsen gemotiveerd houden, dat is spannend.□ zegt een schoolleider.

In de hier volgende paragrafen worden verschillende organisatievormen waarvoor scholen op basis van hun onderwijsvisie gekozen hebben, uitgewerkt.

3.1.1 De organisatie van het school examen

Vier modellen

1. Schoolexamen zoveel mogelijk in laatste leer jaar

U kunt ervoor kiezen de schoolexamantoetsen zoveel mogelijk in het laatste leerjaar te plaatsen. Alleen enkele vakken uit het gemeenschappelijk deel en een aantal praktische opdrachten plaatst u eerder. Alle overige toetsen in de tweede fase zijn voortgangstoetsen.

In het pta neemt u alleen de schoolexamantoetsen op. Voortgangstoetsen worden door de docenten op de gebruikelijke manier opgegeven.

De school sluit daarmee dicht aan bij het huidige schoolonderzoek en houdt de kwalificerende unctie van toetsen en de controlefunctie grotendeels uit elkaar.

Een risico bij deze keuze is dat het laatste leerjaar zowel voor de leerling als voor de docent overbelast raakt. Een combinatie van veel praktische opdrachten en profielwerkstuk in één jaar geeft makkelijk piekbelasting. (Zie ook het onderwerp: spreiding van opdrachten, 3.2.2.)

2. Schoolexamen gespreid over de gehele tweede fase (in het PTA alleen schoolexamantoetsen)

U kunt de schoolexamantoetsen zo over de gehele tweede fase spreiden, dat u in het begin van havo-4 en in vwo 4 nog niet zo veel

schoolexamentoetsen geeft en meer voortgangstoetsen. Naarmate de cursus vordert, wordt de verhouding omgekeerd. Schoolexamen toetsen hebben zowel een controlerende functie als een kwalificerende functie. De vakken ANW, CKV-1, geschiedenis/

maatschappijleer en LO-1 uit het gemeenschappelijk deel en biologie-1 uit het vrije deel vwo hebben de meeste of alle toetsen en opdrachten in het vierde leerjaar. Met de handelingsdelen bij de talen begint u direct in de vierde leerjaar. De toetsen voor talen vinden voornamelijk in het laatste leerjaar plaats.

In het pta neemt u alleen de schoolexamentoetsen op. Voor de planning van voortgangstoetsen hanteert u een afzonderlijk rooster.

(Zie bijlage 1, een pagina uit het PTA van het Stedelijk College Eindhoven, de volledige pta's kunt u vinden op de internetsite van het pmvo.)

3. Schoolexamen gespreid over de gehele tweede fase (in het pta zowel schoolexamentoetsen als voortgangstoetsen)

U past dezelfde werkwijze als bij 2 toe. U heeft er echter voor gekozen om zowel de voortgangstoetsen als de schoolexamentoetsen in het pta op te nemen. Voor een gedeelte hebben de toetsen immers dezelfde functie. Dit maakt dat u de totale toetsplanning in één overzicht kunt bezien. Voor leerlingen is het plezierig wanneer ze een volledig overzicht hebben van alle toetsen en opdrachten, die voor hen van belang zijn, liefst chronologisch. Belangrijk is dat zeer duidelijk aangegeven is wat schoolexamentoetsen zijn, want deze toetsen hebben behalve een controlerende functie ook een kwalificerende functie.

(Zie bijlage 2 en 3, een pagina uit de pta's van de Stedelijke Scholengemeenschap Nijmegen, en van het Hermann Wesselink College, Amstelveen, de volledige pta's kunt u vinden op de internetsite van het pmvo.)

4. Alleen schoolexamentoetsen in de tweede fase

U kunt ervoor kiezen bij elk vak zodra een onderwerp in het onderwijs geheel behandeld is een schoolexamentoets te geven. In alle leerjaren sluit u voor alle vakken onderdelen van het schoolexamen af. De controlerende en kwalificerende functie valt geheel samen. Ook met de toetsen en

handelingsdelen bij de talen begint u direct in de vierde klas. U geeft geen voortgangstoetsen meer. Wel geeft u diagnostische toetsen die leerling en docent een beeld geven van de vorderingen.

(Zie bijlage 4, een pagina uit de pta's van Scholengemeenschap Dalton-Vatel, Voorburg, de volledige pta's kunt u vinden op de internetsite van het pmvo.)

In het hier volgende komen verschillende aspecten van de keuze voor een van deze 4 modellen aan de orde.

Het niveau van de schoolexamentoetsen

Bij de keuze om alleen schoolexamentoetsen te geven (model 4), moet u zich realiseren dat het schoolexamen in principe toetsen op eindniveau bevat of in elk geval toetsen die daar wat niveau betreft dicht bij in de buurt komen. De inhoud en het niveau van een examendossiertoets is immers gebaseerd op de eindtermen uit het examenprogramma.

Dat heeft voor verschillende vakken verschillende consequenties:

Bij de maatschappijgerichte vakken worden onderwerpen behandeld.

Wanneer het lesprogramma voor een onderwerp afgerond is, kan de toetsing op eindniveau plaatsvinden.

Bij de exacte vakken en economie bestaan veel verbindingen tussen de verschillende domeinen of hoofdstukken. Toch kan ook daar onderwerpsgewijze afgesloten worden.

Bij de talen ligt dit ingewikkelder. In feite is daar sprake van groei in taalvaardigheid tot het eind van de opleiding toe. In de

examenprogramma's zijn de niveaus waarop de verschillende vaardigheden afgesloten moeten worden, nauwkeurig omschreven. De consequentie hiervan is dat de toetsing van de taalvaardigheden in het begin van de cursus eigenlijk niet tot het schoolexamen kan behoren. De

talen programma's voorzien wel in een uitgebreid handelingsdeel dat vanaf het begin van de opleiding uitgevoerd kan worden. Wilt u ook bij talen alleen schoolexamentoetsen geven dan kunt u ervoor kiezen toetsen die in een vroeg stadium gegeven worden, een gering gewicht te geven. Bij model 1 wordt laat getoetst. Het is aannemelijk dat dit op eindniveau gebeurt.

In de modellen 2 en 3 kan vanwege het niveau bij de maatschappijgerichte vakken en exacte vakken eerder getoetst worden dan bij de talen.

▲Aandachtspunt

Bij de vreemde talen worden met regelmaat idioomtoetsen gegeven. Deze toetsen moeten beschouwd worden als voortgangstoetsen. Op basis van het examenprogramma is het niet toegestaan idioomtoetsen deel te laten uitmaken van het schoolexamen.

Op scholen die alleen nog schoolexamentoetsen geven (model 4) ontstaat het probleem dat idioomtoetsen alleen nog als diagnostische toets gegeven zouden kunnen worden. Voor docenten moderne vreemde talen is dit meestal geen aantrekkelijke oplossing.

Een mogelijke benadering is om idioomtoetsen buiten de toetsweken toe te staan voor een cijfer en hierover afzonderlijk te rapporteren. Deze uitzonderingspositie geldt alleen voor de vreemde talen.

Voortgangstoetsen naast schoolexamentoetsen

Meer dan 90% van de scholen neemt zowel schoolexamentoetsen als voortgangstoetsen af, zo blijkt uit de monitoringsenquête van december 1999.

Voortgangstoetsen en schoolexamentoetsen tellen mee voor de overgang. Soms hebben schoolexamentoetsen in de berekening van het rapportcijfer en in de berekening van het schoolexamencijfer een verschillend gewicht. Dit leidt vooral bij de modellen 2 en 3 tot een nieuw probleem bij de overgangsbeslissingen. Het kan natuurlijk niet zo zijn dat een leerling die goede cijfers heeft voor de schoolexamentoetsen, blijft zitten vanwege slechte cijfers op de voortgangstoetsen. Een oplossing hiervoor is de schoolexamencijfers altijd voor meer dan 50% mee te laten tellen bij het overgangsrapport.

Diagnostisch toetsen

In model 4 nemen diagnostische toetsen de plaats in van voortgangstoetsen. Diagnostische toetsen kunnen op verschillende manieren gebruikt worden:

- de toetsen worden wel becijferd en er wordt ook over gerapporteerd, maar ze tellen

niet mee bij de overgang. Slechte resultaten bij diagnostische toetsen kunnen ertoe leiden dat leerlingen in begeleidingsuren verplicht bij de docent van het betreffende vak moet werken.

- diagnostische toetsen zitten in methodes, de antwoordmodellen staan in mappen in de studieruimte, de leerlingen corrigeren zelf. Daarna weten ze of ze de stof beheersen of niet. Vooral de vrije beschikbaarheid van de antwoordmodellen is even wennen!

Scholen die met diagnostische toetsen werken zijn bijvoorbeeld

Scholengemeenschap Dalton Vatel (Voorburg), OSG Lek en Linge (Culemborg), Edison College (Apeldoorn).

Toetsdruk

Veel scholen geven voortgangstoetsen naast examendossier toetsen en opdrachten (model 2 en 3). Op veel scholen blijkt dit tot een te grote toetsdruk te leiden. De meest voorkomende wijzigingen die scholen na een jaar ervaring aanbrengen, heeft te maken met toetsdruk.

De vraag waardoor de toegenomen toetsdruk veroorzaakt wordt, beantwoorden scholen als volgt:

- De tweede fase kent een groter aantal vakken dat getoetst moet worden.
- Er zijn minder klassikale uren, waar de toetsuren nog eens af moeten.
- De start met examendossiertoetsen en opdrachten is niet altijd gepaard gegaan met het verminderen van het aantal tussentijdse toetsen of proefwerken.
- Er zijn veel rapportages waarvoor bij elk vak cijfers verzameld moeten worden.

Maar hoe dan ook, elke dag twee toetsen is te veel. Er blijken heel wat mogelijkheden te zijn om daar iets aan te doen:

- U kunt een directe relatie leggen tussen de studielast en aantal toetsen. U kunt afspreken dat vakken niet meer dan één toets of opdracht per 40 studielasturen inplannen. Dit geldt zowel voor toetsen voor het rapport als voor examendossiertoetsen. Enkele varianten: 1 toets per 40 studielasturen in de 4e en vwo-5 en 1 per 60 studielasturen in havo-5 en vwo-6, of zoals ook voorkomt 1 toets per 80 studielasturen.
- U kunt het aantal examendossiertoetsen en opdrachten beperken door de afspraak te maken dat elke toets of opdracht minimaal 10% of 15% of zelfs 20% van het eindcijfer moet bepalen.
- U kunt de toetsing in toetsweken (4, 5 of 6 per jaar) concentreren en de perioden tussen de toetsweken tot toetsvrije perioden maken. Aan praktische opdrachten wordt wel tijdens de perioden gewerkt. Bij 6 toetsweken per jaar blijkt het makkelijker om de tussenperiodes toetsvrij te houden dan bij een lager aantal toetsweken. De enige uitzondering wordt gemaakt voor de vreemde talen: idioom blijkt een hogere toetsfrequentie nodig te hebben.
- U kunt kiezen een vast toetsuur op vrijdag. Op deze manier kunnen er 30 toetsen gegeven worden. En aan het eind van het jaar nog een toetsweek plannen waar nog een aantal toetsen geconcentreerd kunnen worden. Praktische opdrachten vallen daar buiten.

Als je minder toetsen met een meetellend cijfer hebt, is het vaak moeilijk om elke rapportage een voldoende gefundeerd oordeel of cijfer te geven. U kunt dit oplossen door te werken met een voortschrijdend gemiddelde. Zelfs als er in een periode voor een vak in het geheel geen toets gegeven is, geeft het cijfer in de rapportage toch een beeld van de stand van zaken.

De volgende overweging kan ook tot minder toetsen leiden: Niet elk hoofdstuk of elke module hoeft afgesloten te worden met een kennis- en inzichttoets. Het is ook mogelijk een toets te vervangen door een praktische opdracht bij het betreffende hoofdstuk. Als praktische opdrachten erbij komen, terwijl alle toetsen gehandhaafd blijven, ontstaat er snel een te veel aan toetsmomenten.

3.1.2 Toetsplanning

Toetsplanning door de docent

In de tweede fase is het moeilijk de toetsplanning geheel op docentniveau uit te laten voeren. Over de planning van schoolexamantoetsen zullen ook in de voorlaatste jaren schoolbrede afspraken gemaakt moeten worden. Voor schoolexamantoetsen maakt elke school een centrale planning. Wanneer u vervolgens alle overige toetsen (voortgangstoetsen) en opdrachten (praktische opdrachten en handelingsopdrachten) op docent niveau laat plannen, kan makkelijk op sommige momenten een cumulatie van toetsen en opdrachten ontstaan. Ook het aantal vakken kan ertoe leiden dat een regel als □niet meer dan twee toetsen per dag□ niet meer werkt.

De planning van schoolexamantoetsen en de werkperiodes en inlevermomenten voor praktische opdrachten behoeven in elk geval centrale aandacht.

Te veel praktische opdrachten en handelingsopdrachten (ook in het afgeslankte programma) die op één moment afgerond moeten zijn, geeft piekbelasting voor docent en leerling.

Een toets- en inleverrooster

Een andere keuze is een toetsrooster per periode, semester of jaar.

Docenten kunnen daarop intekenen. Hoe korter de periode hoe flexibeler. In het toetsrooster worden ook de inlevermomenten voor de praktische opdrachten en handelingsopdrachten opgenomen. De stafmedewerker die het rooster beheert, controleert voor piekbelasting. Er zijn geen vaste toetsuren of toetsperiodes of alleen aan het eind van het jaar is er misschien een toetsweek.

Toetsuren

U kunt ervoor kiezen een aantal vaste toetsuren in de week in te plannen.

Bijvoorbeeld:

maandag en donderdag het eerste uur voor havo en dinsdag en vrijdag het eerste uur voor vwo. Buiten deze uren kunnen geen toetsen gegeven worden. Het inleveren van opdrachten staat hier los van. Daarvoor wordt een jaarplanning gemaakt voor werkperiodes en inlevermomenten.

Met een dergelijke opzet houdt u tevens de toetsdruk in de hand.

Toetsweken

Ook kunt u elke periode of elk blok met een toetsweek of enkele toetsdagen afsluiten, waarin de schriftelijke toetsen afgenomen worden (voortgangstoetsen en examendossiertoetsen). Een toetsweek duurt niet langer dan een week. In het begin van het jaar ook wel korter, omdat dan niet alle vakken al willen toetsen. Niet elk vak hoeft in elke toetsweek voor te komen. Om het echt tot een week te beperken worden soms 3 toetsen op een dag gegeven.

Praktische opdrachten, handelingsopdrachten en mondelinge toetsen worden op andere momenten in de perioden geplaatst. Voor de opdrachten kunt u bepalen dat deze een week voor de toetsweek ingeleverd moeten zijn.

De schoolleiding of de profielcoördinator controleert voor overbelasting.

We gaan wat nader in op het werken met toetsweken. 90% van de scholen werkt met een of meer toetsweken, het aantal varieert van 1 tot 6, zo blijkt uit de monitoringsenquête van december 1999.

Toetsweken kunnen gezien worden als middel om de toetsdruk in de hand te houden, mits u bepaalt dat er buiten de toetsweken geen toetsen gegeven mogen worden. Het werken met toetsvrije periodes leidt meestal

tot zo'n 6 toetsweken, omdat er anders te weinig cijfers per vak gegeven kunnen worden en de te toetsen eenheden te groot worden.

Sommige scholen werken met diagnostische toetsen die geen cijfer opleveren of een cijfer dat niet meetelt. Ook kan het zijn dat diagnostische toetsen in de studieruimte beschikbaar zijn met correctievoorschrift, zodat leerlingen zelf kunnen bepalen of ze de leerstof al voldoende beheersen. (zie pta Scholengemeenschap Dalton-Vatel, bijlage 4).

Sommige scholen hebben alleen toetsweken voor de examendossiertoetsen.

Leerlingen gaven aan dat ze niet duidelijk wisten of ze nu met een examendossiertoets te maken hadden of niet. Door de examendossiertoetsen te concentreren is dit probleem opgelost. In deze situatie kunnen toetsen voor het rapport een te grote toetsdruk blijven veroorzaken.

Als bezwaar tegen een toetsweek noemt men vaak de lesuitval. Scholen die met toetsweken werken constateren dat het tegenovergestelde het geval is. Bij de toetsen spreiden over het jaar was er net zoveel lesuitval. Het werd alleen niet als zodanig ervaren. Bovendien hebben leerlingen de neiging om het voorbereiden van toetsen altijd voorrang te verlenen boven gewoon studiewerk. Lesuitval wordt terugverdiend doordat leerlingen in de tussenliggende perioden ongestoord kunnen werken.

Is er dan geen lesuitval voor andere leerjaren? In de tweede fase werkt de gehele bovenbouw met hetzelfde systeem. Bij een goede roostering hoeft een en ander geen consequenties te hebben voor de lessen in de onderbouw.

Er is ook een directe relatie met de uitgangspunten van de tweede fase. In de tweede fase willen we leerlingen zelfstandig(er) laten werken, willen we leerlingen ruimte geven om een eigen planning op te stellen en die te realiseren. Het zou wel eens zo kunnen zijn dat door de spreiding van toetsen over alle weken van het cursusjaar, de planningsruimte voor leerlingen beperkt blijft. De leerlingen geven prioriteit aan het werken voor de dichtstbijzijnde toets en werken zo van toets naar toets.

Wanneer werken met toetsweken gepaard gaat met toetsvrije periodes

tussen de toetsweken, dan is er planningsruimte voor leerlingen binnen die periode aanwezig. Scholen die op deze manier werken, vertellen over de gunstige effecten van de spanningsboog die op deze manier een aantal malen per jaar opgebouwd wordt.

Planning van opdrachten

De planning van praktische opdrachten en handelingsopdrachten behoeft extra aandacht.

- Het is begrijpelijk dat in de eerste maanden van de 4e klas weinig praktische opdrachten gepland staan. Toch kan het nodig zijn in verband met de noodzakelijke spreiding dat enkele vakken al in het begin hun opdrachten geven.
- In handelingsopdrachten kan ook veel werk gaan zitten, hoewel de verslaggeving beperkt kan blijven. In de planning van in te leveren opdrachten moet u derhalve ook met de handelingsopdrachten rekening houden.
- Wanneer het hele jaar door opdrachten in-geleverd kunnen worden is het voor de docent haast niet meer te overzien wie er nu wel of niet iets ingeleverd heeft. Veel scholen gaan daarom over tot een aantal vaste inlevermomenten. U doet er echter wel goed aan voldoende inlevermomenten te kiezen. Twee inlevermomenten per jaar bijvoorbeeld leidt, zo is de ervaring zeker in havo tot heel veel problemen (□drama□s□ zegt een schoolleider).

Overzicht

Het is hoe dan ook aanbevelenswaardig een overzicht te maken van toetsen en opdrachten om zo nodig een betere spreiding te kunnen realiseren en overladenheid te kunnen tegengaan. (zie bijlage 5, een nog niet geheel ingevuld overzicht van toetsen en praktische opdrachten behorend bij het profiel E&M)

3.1.3 Registratie

Problemen

- Doordenk de cijferverwerking heel goed□, zo luidt een advies van scholen die in 1998 gestart zijn. Er kunnen zich nog al wat problemen voordoen:
 - schoolexametoetsen kunnen voor het rapport een andere weging hebben dan voor het schoolexamen.
 - men denkt dat het niet mogelijk is in de administratiepakketten cijfers twee of drie jaar mee te nemen. (De pakketten bieden deze mogelijkheid met enig kunst en vliegwerk wel!).
 - Deelvakken worden soms door andere docenten gegeven en deelvakken zijn in het administratiepakket ingevoerd als afzonderlijke vakken, terwijl er voor een totaalvak tenslotte een cijfer moet komen.
 - In opeenvolgende jaren kunnen leerlingen verschillende docenten/examinatoren krijgen. De cijfers moeten goed doorgegeven worden.
 - Als je telkens wanneer er iets ingeleverd is, de cijfers moet registreren dan betekent dit veel administratie.

Registratie van schoolexamencijfers en resultaten

Inmiddels zijn er op veel scholen keuzes gemaakt voor de registratie, die goed functioneren. De organisatie van de registratie is afhankelijk van de toetsplanning. In principe kan gesteld worden dat cijfers en resultaten van schoolexamenonderdelen vrij snel na toekenning in een centraal registratiesysteem opgenomen moeten worden. Als u met een aantal toetsweken werkt is het moment van registratie voor toetsen makkelijk af te spreken. Het is dan ook aan te bevelen om op het zelfde moment de registratie van praktische opdrachten en handelingsopdrachten uit de voorafgaande periode te laten plaatsvinden. Het zou zo moeten zijn dat leraren en of administratie met één keer cijfers ingeven per periode klaar zijn.

De gegevens van het schoolexamen moeten anders dan de voortgangscijfers langer dan een jaar bewaard worden. Sommige administratiepakketten hebben daar mogelijkheden voor. Soms provisorisch. Dit komt ongeveer neer op het volgende:

- Administratiepakketten voeren cijfers in in perioden. U kunt een aantal perioden reserveren voor het schoolexamen. U kunt een periode gebruiken (misbruiken) voor alle toetsen, een voor alle praktische opdrachten en een voor alle handelingsopdrachten. Deze perioden worden dan aan het eind van het jaar naar het volgend jaar gecopieerd.
- Wanneer u examendossier toetsen ook in de rapportcijfers meeneemt moet u deze cijfers twee keer invoeren, een keer als voortgangstoets en een keer als examendossiertoets.
- De helpdesk van het administratiepakket moet hierover informatie kunnen geven. De nieuwe versies van schooladministratiepakketten zullen hier ongetwijfeld aangepaste oplossingen voor geven.

Een aantal scholen is ertoe over gegaan de cijfers voor het schoolexamen afzonderlijk te registreren op een schoolexamenkaart, in een leerlingboekje (rapport) of in een eigen spreadsheet of database. Het Stedelijk College Eindhoven gebruikt een zelf ontworpen database waarin vakken, leerlingen en pta ingevoerd zijn en waaruit een rapportage mogelijk is van een persoonlijk pta met reeds behaalde cijfers.

Het is van belang om discussies over examenresultaten uit te sluiten. Derhalve is een advies om in elke periode de cijfers en resultaten van het schoolexamen door de leerlingen of hun ouders te laten autoriseren. Dit gebeurt uiteraard hooguit een aantal malen per jaar (rapport).

Een mogelijkheid is ook om in het examenreglement een regel op te nemen dat na bekendmaking van de resultaten een eventueel bezwaar binnen een week of 14 dagen kenbaar gemaakt moet worden en dat daarna de resultaten definitief zijn.

Een autorisatieregeling is des te meer van belang als u besloten heeft niet elk examenwerk op school te bewaren.

3.2 Praktische opdrachten, handelingsopdrachten en profielwerkstuk in het pta

Praktische opdrachten, handelingsopdrachten en profielwerkstuk zijn onderdelen van het schoolexamen die bedoeld zijn om vaardigheden in combinatie met vakinhoud te toetsen. Deze drie toetsvormen behoren alle een plaats te krijgen in het pta.

Met de tijdelijke inperking van praktische opdrachten en de veranderde karakter van het profielwerkstuk (sinds januari 2000) is in de hier volgende paragrafen rekening gehouden. De keuzemogelijkheden die in dit hoofdstuk beschreven worden zijn wederom ontleend aan de informatie van diverse scholen.

3.2.1 Praktische opdrachten

Het aantal praktische opdrachten

Het aantal praktische opdrachten is voorlopig vastgelegd op één per vak. Praktische opdrachten bepalen voor 20% het schoolexamencijfer.

Praktische opdrachten in het PTA

Het is gewenst de praktische opdracht in het PTA kort te omschrijven. De kern van de opdracht kan in het PTA staan of er kan staan wanneer en hoe de leerlingen de opdracht krijgen. Bij voorkeur ook het moment van verstrekking en het inlevermoment noemen, dus de periode waarbinnen de opdracht gedaan moet worden.

Ook voor praktische opdrachten geldt dat een verwijzing naar leerstof (domeinen of hoofdstukken) noodzakelijk is.

Een praktische opdracht bestaat uit twee onderdelen, namelijk de uitvoering van de opdracht zelf en de presentatie.

Drie mogelijkheden:

1. Opdrachtstype en presentatievorm in pta vast- gelegd

Voorbeelden van praktische opdrachten in het pta:

- Literatuuronderzoek en een schriftelijk verslag over een van de onderwerpen uit hoofdstuk 3 en 4 (domein ..).
- Omgaan met informatie ten behoeve van meningsvorming over Erfelijkheid, DNA of voortplanting, mondelinge presentatie.
- Gegevens verzameling over (domein ..) en voorbereiding en uitvoering van een rollenspel.
- Experimenteel onderzoek over de stof uit hoofdstuk 5 (domein ..) en posterpresentatie.

Deze omschrijvingen leggen het type opdracht en het type presentatie vast. De keuze voor leerlingen zit in de vakinhoudelijke onderwerpen.

Een dergelijke aanpak maakt het mogelijk dat de opdrachtstypen en presentatievormen geadopteerd worden door een vak. Het nadeel is dat tijd consumerende mondelinge presentatievormen bij één vak terecht komen.

(Zie bijlage 6 voor een voorbeeld van een vakverdeling uit documentatie van het Laurens college Rotterdam).

2. Opdrachtstype in het pta vastgelegd

Voorbeelden van praktische opdrachten in het pta:

- Literatuuronderzoek naar een van de onderwerpen uit hoofdstuk 3 en 4 (domein ..). Presentatievorm naar keuze.
- Omgaan met informatie ten behoeve van meningsvorming over Erfelijkheid, DNA of voortplanting, Presentatievorm naar keuze.
- Gegevens verzameling over (domein ..) en voorbereiding en uitvoering van een rollenspel.
- Experimenteel onderzoek over de stof uit hoofdstuk 5 (domein ..), Presentatievorm naar keuze.

Deze omschrijvingen leggen het type opdracht vast. De keuze voor leerlingen zit in de vakinhoudelijke onderwerpen en de presentatievorm. De presentatievormen waaruit gekozen kan worden moeten ergens in het pta of examenreglement beschreven staan. Een dergelijke aanpak maakt het mogelijk dat de opdrachtstypen geadopteerd worden door een vak en dat tijd consumerende mondelinge presentatievormen gespreid worden over de vakken. De school kan bijvoorbeeld bepalen dat er bij een vak maximaal 8 leerlingen een mondelinge presentatie kunnen doen. Er moet iets bedacht worden om dit te reguleren.

3. Vrije keuze leerlingen

Voorbeelden van praktische opdrachten in het pta:

- Praktische opdracht over onderwerpen uit hoofdstuk 3 en 4 (domein ..). Presentatievorm naar keuze.
- Praktische opdracht over Erfelijkheid, DNA of voortplanting, Presentatievorm naar keuze.
- Gegevens verzameling over (domein ..) en voorbereiding en uitvoering van een rollenspel.
- Experimenteel onderzoek over de stof uit hoofdstuk 5 (domein ..), Presentatievorm naar keuze.

De omschrijvingen leggen het type opdracht minder vast. De docent beschikt over een kaartenbak met opdrachten waaruit de leerling kan kiezen. Of de leerling kiest uit het aanbod aan opdrachten uit de methode.

Een dergelijke aanpak vergt coördinatie om variatie van opdrachtstype en om variatie van presentatievormen te realiseren. De enige mogelijkheid bij deze aanpak is dat de leerlingen zelf een vaardighedenkaart bijhouden. Op deze kaart komen de opdrachten voor de verschillende vakken met opdrachttype en presentatievorm. Met de mentor bespreekt de leerling of er voldoende variatie gerealiseerd is. (Zie bijlage 7 voor een voorbeeld van een leerlingenkaart).

Aandachtspunt

Een mogelijkheid is ook het vak Nederlands bij de spreiding over de vakken te betrekken. Het onderzoek wordt dan bij een van de vakken met praktische opdrachten gedaan. De docent Nederlands laat de mondelinge presentatie, het debat of de discussie waarmee mondelinge taalvaardigheid beoordeeld wordt houden aan de hand van een praktische opdracht.

Andersom is het voor de leerlingen zeer tijdbesparend wanneer spreekvaardigheidsbeoordelingen bij Nederlands gedaan worden op basis van bij andere vakken verzamelde informatie.

Variatie

In het pta of examenreglement moet u iets opnemen over:

- De variatie in vaardigheden, welke vaardigheden, hoeveel variatie?
- de variatie in presentatievormen, welke presentatievormen, hoeveel variatie? de groepsopdracht.

Voor de leerlingen moet volstrekt duidelijk zijn, wat er van hem verwacht wordt.

Bij aanpak 1 is dit in de vak-ptas verwerkt. Er hoeft alleen iets opgenomen te worden over de groepsopdracht.

Bij aanpak 2 moet of in het examenreglement of in een algemene paragraaf voorafgaande aan de ptas uiteengezet worden aan welke eisen de leerlingen moeten voldoen ten aanzien van de variatie in presentatievormen en ten aanzien van de groepsopdracht.

Bij aanpak 3 betreft dit ook de variatie in opdrachttype.

De examenprogramma's noemen:

- literatuuronderzoek
- informatieverwerking t.b.v. meningsvorming
- empirisch onderzoek (natuurwetenschappelijk of sociaal)
- technisch ontwerpen
- creatief ontwerpen

Het examenprogramma noemt als presentatievormen:

- geschreven verslag
- essay of artikel
- mondelinge voordracht
- reeks stellingen met onderbouwing
- posterpresentatie
- presentatie met gebruik van media

De opdracht

Een meer gedetailleerde opdracht met beoordelingsmodel verstrekt u aan de leerlingen bij het begin van de werkperiode.

Het is aan te bevelen voor de gehele school een structuurmodel voor praktische opdrachten af te spreken. Dit vergroot de duidelijkheid voor leerlingen enorm en het geeft docenten een checklist bij het formuleren.

De opdracht kan bestaan uit de volgende drie onderdelen:

- inleiding
- wat moet je doen?
- beoordeling

(Zie bijlage 8 voor een voorbeeld van een dergelijke opdracht. Dit voorbeeld is ontleend aan de Handleiding praktische opdrachten van het Cito.)

Praktische opdrachten kunnen variëren in omvang en volledigheid. Het is niet noodzakelijk altijd een volledige opdracht te laten uitvoeren. Het arbeidsintensieve opzoeken van informatie kan ook wel eens overgeslagen worden door de informatie bij de opdracht te verstrekken. Een opdracht kan zich ook beperken tot het maken van een onderzoeksplan bij een gegeven onderzoeksvraag, zonder dat dit plan uitgevoerd wordt.

Enkele voorbeelden van deelopdrachten:

- Een gegeven onderzoeksvraag aan de hand van aangereikte informatiebronnen beantwoorden.
- Een gegeven onderzoeksvraag aan de hand van zelfstandig gezochte informatiebronnen beantwoorden.
- Een onderzoeksvraag met deelvragen bij een gegeven onderwerp formuleren.
- Een onderzoeksplan en opzet bij een gegeven onderzoeksvraag maken.

Kant en klare opdrachten

Het netwerk praktische opdrachten waarin een tiental scholen werkt aan het vaardighedenonderwijs en toetsing, heeft een groot aantal praktische opdrachten op een internet-site geplaatst.

U kunt de opdrachten als volgt vinden: www.cito.nl en dan de volgende

keuzemogelijkheden volgen: voortgezet onderwijs, schoolexamens, netwerken, vakken.

Het Cito heeft voor vrijwel alle vakken bundels met praktische opdrachten samengesteld.

Informatie daarover treft u aan op dezelfde site.

⚠Aandachtspunten

- Let goed op de tijd die een leerling nodig heeft om een praktische opdracht te maken. De leerling blijkt vaak meer tijd nodig te hebben, dan u vooraf inschat.
- Mondelinge presentaties staan bij alle vakken in de examenprogramma's, ook bij vakken waarbij dit tot op heden niet gebruikelijk was.
- Mondelinge presentaties voor alle leerlingen kosten veel tijd. U kunt (bij de mogelijkheden 2 en 3) ervoor kiezen de mondelinge presentaties te spreiden over vakken en docenten. Een afspraak kan zijn dat een docent niet meer dan 8 of 10 leerlingen per klas een mondelinge presentatie laat doen. Over alle profielvakken heen kunnen alle leerlingen dan aan bod komen.
- Een mondelinge presentatie zonder publiek is geen presentatie. De mondelinge presentaties hoeven echter niet in aanwezigheid van de hele groep plaats te vinden. U kunt ervoor kiezen dat leerlingen minimaal twee mondelinge presentaties als toehoorder en vragensteller bijwonen.

De beoordeling

Het is gewenst schoolbrede afspraken te maken over de beoordeling van praktische

opdrachten. Dit kan door een aantal schema's te ontwikkelen voor de meest voorkomende opdrachttypen en presentatievormen.

Heeft u ervoor gekozen dat vakken opdrachttypen en presentatievormen adopteren (mogelijkheid 1 en 2) dan kunnen deze vakken ook het beoordelingsmodel binnen een door de school bepaald stramien maken.

Voorbeelden van beoordelingsmodellen vindt u in de Handleiding praktische opdrachten van het Cito.

In het netwerk Aansluiting VO-HBO Friesland is een set beoordelingsmodellen ontwikkeld die zowel in het voortgezet onderwijs als in het hbo gebruikt kunnen worden. (Zie bijlage 9)

Spreading van opdrachten in tijd

Het is van belang te letten op de spreading van praktische opdrachten over de beschikbare tijd. De spreidingsmogelijkheden zijn toegenomen na de maatregelen van januari 2000. Toch blijft het van belang de opdrachten te spreiden.

De scholen van het netwerk examendossier zijn tot de volgende benadering gekomen: Het is gewenst de inlevermomenten van praktische opdrachten over het jaar te spreiden om te voorkomen dat leerlingen rond Pasen de opdrachten voor alle vakken tegelijk moeten inleveren.

De scholen die in 1998 gestart zijn gaven op de vraag wat wilt u volgend jaar veranderen frequent als antwoord de spreading van praktische opdrachten. De laatste periode was nu overladen met praktische opdrachten.

Op verschillende scholen kijkt een profielcoördinator of de verantwoordelijke in de schoolleiding daar naar. Uitgangspunt daarbij is of de tijd die nodig is voor het uitvoeren van de praktische opdracht past in de studielast van de leerling en of voor de docent de beoordelingsmomenten gespreid zijn.

Vooral in havo is het zaak niet te lang te wachten met de praktische opdrachten. Het is aan te bevelen vanaf oktober met gespreide opdrachten te beginnen.

Scholen die werken met een blokken-systeem en toetsweken kiezen bijvoorbeeld voor de volgende werkwijze:

- Een praktische opdracht wordt gepland vanaf het begin van het blok.
- De opdracht moet een week voor de toetsweek ingeleverd zijn.
- Een blok met een praktische opdracht wordt niet afgesloten met een schriftelijke toets.

Veel scholen zetten alle toetsen en opdrachten in een schema om de spreidingscontrole uit te voeren. Hierbij horen ook de handelingsopdrachten omdat deze ook een groot beslag op de beschikbare werktijd van de leerling kunnen leggen (zie bijlage 5).

△Aandachtspunten

- De inlevermomenten van praktische opdrachten kunnen het beste op bepaalde momenten geconcentreerd worden. Anders moeten docenten voortdurend blijven controleren wat wel en niet binnen is. Te weinig inlevermomenten over het jaar heen geeft een groot risico. Uitstelgedrag brengt leerlingen dan makkelijk in de problemen.

- Leerlingen moeten tijd hebben om aan praktische opdrachten te werken en om begeleiding te vragen.
 - Dit kan op diverse manieren: werken aan opdrachten in lestijd.
 - Werken aan opdrachten in zelfstudie-uren.
 - Thuiswerk
 - Werken aan opdrachten op periodieke projectdagen of middagen.

Sommige scholen organiseren projectdagen waarin o.a. aan praktische opdrachten gewerkt wordt en waarin presentaties gegeven worden. Dergelijke dagen, middagen of weken hebben allerlei namen, de essentie is dat het normale rooster even stopt, dat alle docenten beschikbaar zijn en dat op deze dagen veel mogelijk is, wat anders moeilijk te organiseren is (zie ook het profielwerkstuk).

Spreiding vaardighedenonderwijs

De spreiding en samenwerking bij het onderwijs in de diverse vaardigheden is nog belangrijker dan de spreiding bij de toetsing. Het is niet nodig en niet gewenst dat de leerlingen bij elk vak leren hoe ze een onderzoek moeten aanpakken of hoe ze een posterpresentatie moeten verzorgen. Een taakverdeling tussen docenten is noodzakelijk (zie bijlage 6).

Sommige scholen maken per opdrachttype en per presentatievorm een boekje van enkele A4-tjes waarin ze instructie geven en waarin de criteria opgenomen zijn waaraan producten moeten voldoen (zie voor een voorbeeld het □Vademecum van de Stichting Carmelcollege□ op de internetsite van het pmvo.)

Dergelijke boekjes hebben een dubbele functie: de leerlingen krijgen over de vakken heen een eenduidige instructie en de docenten van verschillende vakken kunnen de leerlingen op dezelfde wijze begeleiden en beoordelen.

In de □Handleiding Praktische Opdrachten□ uitgegeven bij het Cito staan voorbeelden van deze leerlinginstructies. In schoolboeken staan ze ook.

Vaardighedenonderwijs vroeger starten

Veel scholen constateren dat vaardighedenonderwijs veel tijd kost. Tijd die in de tweede fase niet ruim voorhanden is. De conclusie is dat veel van het vaardighedenonderwijs in de onderbouw gedaan kan worden. In de kerndoelen basisvorming komen vrijwel alle vaardigheden van de tweede fase in een of andere vorm al voor.

De voorbereiding van de vaardigheden in de basisvorming betreft niet alleen de vaardigheden die de leerling moet beheersen voor praktische opdrachten maar ook de vaardigheden van het leren leren, en het vergroten van de zelfstandigheid. De nu veelvuldig door leerlingen gesignaleerde grote kloof tussen onderbouw en bovenbouw kan door eerder met zelfstandig werken en met algemene vaardigheden te beginnen verkleind worden.

Voorbereiding in klas 3

U kunt in leerjaar 3 tijd inruimen om de vaardigheden aan te leren. Daarvoor kunnen

afspraken gemaakt worden tussen docenten van verschillende vakken. Wie leert een bepaalde vaardigheid, wanneer aan. Andere docenten sluiten zich vervolgens bij de werkwijze aan.

(Zie bijlage 10 voor een voorbeeld van een verdeling van vaardigheden over vakken in leerjaar 3 zoals gehanteerd door de GS Jan van Brabant in Helmond.)

Vaardighedenlijn door de gehele school

U kunt vanaf de brugklas gaan werken aan vaardigheden. Dit betekent in feite dat er afspraken gemaakt moeten worden voor een manier van werken voor de hele school. Scholen die een dergelijke vaardigheden lijn opzetten doen dit vaak op basis van de Handboeken vaardigheden van Edumedia.

Literatuur

Er is de laatste tijd, naast de reeds bestaande, een aantal publicaties verschenen over het aanleren van vaardigheden die een bron van inspiratie kunnen zijn voor het opzetten van een vaardighedenlijn.

- E. de Boer, Handboek vaardigheden, basisvorming mavo/havo/vwo, Edumedia 1997
- E.de Boer, Handboek vaardigheden Voor de tweede fase van het voortgezet onderwijs, Edumedia 1996
- E.de Boer, Vaardigheden compact voor het studiehuis, Edumedia 1998
- M. van der Krogt, Handboek Praktische opdrachten, Cito 1998
- H.Lindeman e.a., Vaardig in vaardigheden, APS 1999.
- J.v.d. Berg en J.Buskraan, Vaardigheden in de steigers, Netwerk Zeeland, Garant 1999
- F. van Duist en A. de Jongh, Handboek, leren-leervaardigheden, stichting IVIO 1999
- K.M.Stokking en M.F. van der Schaaf, Beoordelen van onderzoeksvaardigheden van leerlingen, Studiehuisreeks nr 27 1999

3.2.2 De handelingsopdrachten

Handelingsopdrachten die behoren tot het schoolexamen komen alleen nog voor bij de vakken ANW(vwo), CKV-1, LO-1 en de talen.

In het pta moeten ook de handelingsopdrachten (met planningsaanduiding) opgenomen zijn.

Het aantal handelingsopdrachten is niet vastgelegd.

Neemt u voor andere vakken dan de hier genoemde of voor schooleigen activiteiten handelingsopdrachten op in het pta, dan dient u zich te realiseren dat deze geen deel kunnen uitmaken van het schoolexamen.

1. Handelingsopdrachten ANW

Handelingsopdrachten ANW zijn niet verplicht. Er mag gekozen worden tussen praktische opdrachten of handelingsopdrachten. Praktische opdracht of handelingsopdracht, beide moeten in het pta opgenomen worden.

Neem in het examendossier niet meer op dan nodig is. Let bij de opdrachten goed op de

tijd die leerlingen ervoor nodig hebben.

2. *Handelingsdelen CKV-1*

Het aantal verslagen dat voor het vak CKV-1 gemaakt moet worden, bleek op sommige scholen aanzienlijk. Het aantal handelingsdelen bij CKV-1 is vaak net zo groot als het aantal in het examenprogramma genoemde activiteiten. Dit is niet noodzakelijk. Het is bijvoorbeeld heel goed mogelijk om één handelingsopdracht te geven als verwerking van enkele culturele activiteiten.

Sommige scholen geven als verwerkingsopdracht van een culturele activiteit een verwerkingsformulier dat snel in te vullen is. Een balansverslag naar aanleiding van alle activiteiten kan dan wat uitgebreider zijn.

(Zie bijlage 11 voor een pta voor CKV-1 met een beperkt aantal handelingsdelen, Montessori Lyceum Herman Jordan te Zeist.)

3. *Handelingsdelen LO-1*

Lichamelijke opvoeding 1 wordt geëxamineerd en beoordeeld als handelingsdeel. Het examenprogramma omvat 29 eindtermen die alle expliciet of impliciet in een handelingsdeel aan de orde moeten komen. De handelingsdelen zijn in feite gelijk aan het lesprogramma.

Voor het pta doet zich de vraag voor hoe gedetailleerd het pta alle handelingsdelen, dus alle onderdelen van het lesprogramma moet bevatten. Zie bijlage 12 voor een voorbeeld van een pta voor LO-1 waarin de handelingsdelen waaraan de leerling moet deelnemen, met een beperkt aantal omschrijvingen beschreven zijn, (Scholengemeenschap Dalton Vatel te Voorburg.)

Het programma LO-1 kent geen schriftelijke toetsen. Een schriftelijke toets als handelingsdeel opnemen is niet bedoeld.

Een korte notitie laten schrijven of laten presenteren over een onderdeel uit het programma kan wel onder handelingsopdrachten vallen.

4. *Handelingsdelen Nederlands*

Nederlandse taal- en letterkunde bevat twee handelingsdelen: een schrijfdossier en een leesdossier. Beide handelingsdelen worden gespreid over de leerjaren.

Het schrijfdossier omvat alle schrijfoopdrachten die in de loop van de jaren gegeven worden. U kunt al deze opdrachten afzonderlijk opnemen, het is ook mogelijk dit bijvoorbeeld twee keer per jaar geconcentreerd op te nemen eventueel met een verwijzing naar de opdrachten uit de methode.

Met de maatregelen van januari 2000 wordt de mogelijkheid gecreëerd het leesdossier te beperken of voorlopig niet met een leesdossier te werken.

5. *Handelingsdelen Moderne vreemde Talen*

Het toetsen van taalvaardigheden voor het examendossier is eigenlijk pas mogelijk als leerlingen het eindniveau bereikt of benaderd hebben. Het gevolg is dat in veel pta's voor het vierde leerjaar de talen in het pta ontbreken. Dit is onterecht.

Het Talen pta kan vanaf de vierde klas gevuld zijn met het handelingsdeel. Het examenprogramma gaat ervan uit dat de leerlingen veel handelingsopdrachten uitvoeren die niet aan een concreet eindniveau gebonden zijn. Handelingsopdrachten voor extensief lezen en extensief luisteren, voor schrijven en spreken kunnen vanaf het begin van de vierde klas gegeven worden.

Verwerkingsopdrachten voor literatuur zijn gekoppeld aan de boeken die leerlingen lezen en worden gegeven zodra het boek gelezen is, dus ook in de vierde klas.

(Zie bijlage 13 voor een voorbeeld van een pta moderne vreemde talen met handelingsdelen in het vierde leerjaar, Montessori Lyceum Herman Jordan, te Zeist).

Met de maatregelen van januari 2000 wordt de mogelijkheid gecreëerd het leesdossier te beperken of voorlopig niet met een leesdossier te werken. De handelingsdelen taalvaardigheid kunnen beperkt worden tot een per taalvaardigheidsdomein.

ΔAandachtspunt

De bepaling dat de handelingsdelen voor een taalvaardigheid afgerond zijn, voordat aan een toets voor die taalvaardigheid deelgenomen mag worden, is niet toegestaan. Dit heeft ooit in een concept versie van het examenprogramma gestaan, in de definitieve versie van het programma staat dit niet.

6. *Handelingsdelen literatuur*

Het leesdossier bestaat uit een aantal verdiepings- en verwerkingsopdrachten en mogelijk een leesautobiografie en een balansverslag.

Om het aantal opdrachten in overeenstemming te houden met de beschikbare studielast is het goed te bedenken, dat het niet is voorgeschreven dat bij elk boek een verdiepings- of verwerkingopdracht uitgevoerd wordt. Een opdracht kan soms op meer boeken tegelijk betrekking hebben. De omvang van verwerkingsopdrachten kan ook variëren.

Met de maatregelen van januari 2000 wordt de mogelijkheid gecreëerd het leesdossier te beperken of voorlopig niet met een leesdossier te werken.

7. *Handelingsopdrachten die geen deel uit maken van het schoolexamen*

Programmaonderdelen in het geheel vrije deel zoals levensbeschouwing, oriëntatie op studie en beroep, cursussen of meelooperperioden in het vervolgonderwijs, maar ook activiteiten als hulpmentoraat, schoolkrantredactie, MR lidmaatschap kunnen in het pta beschreven worden in de vorm van (handelings)opdrachten aan de hand waarvan de school bepaalt of aan deze programmaonderdelen serieus gewerkt is.

De slaag/zakregeling (zie het examenbesluit, art 49) mag echter alleen toegepast worden

op vakken met een vastgesteld examenprogramma en niet op schooleigen activiteiten. (zie het examenbesluit, art. 11 tot en met 13 lid 1c). Wanneer een leerling niet voldoet aan de geformuleerde opdrachten, kan dit er dus niet toe leiden dat een leerling niet toegelaten zou worden tot het centraal examen.

3.2.3 Profielwerkstuk

In de maatregelen van januari 2000 is het volgende bepaald:

Het profielwerkstuk behoeft tijdelijk geen betrekking te hebben op twee (deel)vakken. De school maakt zelf een keuze afhankelijk van de mogelijkheden. De school mag ook beslissen de keuze aan de leerling te laten. De regeling dat het profielwerkstuk afzonderlijk wordt beoordeeld met voldoende /goed blijft bestaan.

Dit heeft een aantal consequenties:

- Het profielwerkstuk kan door één docent begeleid en beoordeeld worden. Een beoordeling van een resultaat dat apart op de cijferlijst vermeld wordt door twee beoordelaars blijft aanbevelenswaardig.
- Het profielwerkstuk voor een vak zou geplaatst kunnen worden binnen de uren voor dit vak. U kunt de uren voor het profielwerkstuk (40 of 80) ook in het geheel vrije deel plaatsen.
- U moet regelen hoe de keuze van het vak waarbij het profielwerkstuk gemaakt wordt, wordt bepaald. U neemt dit op in het examenreglement.

Voor het overige kan de werkwijze gelijk blijven, onafhankelijk van de vraag of het profielwerkstuk nu voor een vak of voor meer vakken gemaakt wordt.

Werktijd

Voor het profielwerkstuk moeten de leerlingen meer nog dan voor de praktische opdrachten tijd hebben om aan hun werkstuk te kunnen werken.

Voor het profielwerkstuk moeten docenten begeleidingstijd beschikbaar hebben om met de leerlingen begeleidingsgesprekken te voeren.

- Heeft u gekozen voor dagelijkse zelfstudieuren of studiehuisblokken waarin docenten als begeleiders aanwezig zijn, dan kan het werken aan het profielwerkstuk en de begeleiding daarin plaats vinden.
- Heeft u gekozen voor een lesrooster zonder begeleide zelfstudietijd dan lijkt het onontkomenlijk om voor het profielwerkstuk speciale ruimte te maken. Binnen een gewoon lesrooster is het werken aan het profielwerkstuk en de begeleiding niet makkelijk te realiseren.
- U kunt ervoor kiezen om twee of drie keer een aantal dagen vrij te roosteren voor leerlingen in het laatste leerjaar en voor hun begeleiders. In deze aaneengesloten werktijd kunnen leerlingen aan hun werkstuk werken en kan begeleiding plaatsvinden. De Stedelijke scholengemeenschap Nijmegen bijvoorbeeld organiseert twee of drie keer per opleiding een projectweek waarin de profielwerkstukken gemaakt worden.
- U kunt ervoor kiezen in het laatste jaar vast in het rooster een middag vrij te roosteren, waarop begeleiders beschikbaar zijn en waarop aan het profielwerkstuk (en andere

opdrachten) gewerkt kan worden.

Netwerkervaringen

Het werken met het profielwerkstuk is uitgeprobeerd in een netwerk.

In dit netwerk is de volgende werkwijze ontstaan:

De scholen lieten de profielwerkstukken maken in koppels van twee. In de maand mei van havo-4 en vwo-5 werd een start gemaakt met het profielwerkstuk. De keuze van het onderwerp en de formulering van de vraagstelling werd voor de zomer vakantie afgerond. Leerlingen hebben zodoende voldoende tijd om zich met de keuze van onderwerp en vraagstelling bezig te houden en kunnen na de zomervakantie direct beginnen met de uitvoering.

In netwerken bleek ook dat scholen die de start van het profielwerkstuk uitstellen tot in het laatste jaar, snel met tijds- en planningsproblemen te maken krijgen.

Een start in het voorlaatste jaar betekent ook dat de school tijdig weet wie de begeleiders zijn en met de taakverdeling voor het volgend leerjaar daarmee rekening kan mee houden.

In de nieuwe situatie is dit nog steeds van belang. Het wordt dan: de school weet tijdig bij welke vakken het profielwerkstuk gemaakt wordt.

Voor de begeleiding werd een hoofdbegeleider aangewezen en een tweede begeleider. Wie hoofdbegeleider werd, werd bepaald door inschrijving. Elke docent die beschikbaar was voor begeleiding had een beperkt aantal plaatsen: 8 à 10. Leerlingen kozen ook een tweede onderwerp voor het geval de begeleider van de eerste keuze niet meer beschikbaar was.

- Hoofdbegeleider en tweede begeleider voerden gezamenlijk de beoordeling uit.
- De beoordeling vond plaats op drie momenten tijdens het proces.
- De leerlingen hielden een logboek bij.
- De hoofdbegeleider had ongeveer 5 uur per leerling nodig. De medebegeleider 1 uur. In de nieuwe situatie kan de hoofdbegeleider de enige begeleider zijn. Of u een tweede beoordeling wilt handhaven zal afhankelijk zijn van het gewicht dat u wilt toekennen aan de beoordeling die afzonderlijk op de cijferlijst vermeld wordt.

De planning was er op gericht om het profielwerkstuk in de maand januari af te ronden. Bij deze planning is er indien nodig, nog voldoende tijd voor bijstellingen of zelfs een herhaalde opdracht.

- Alle informatie uit het netwerk profielwerk-stuk is te vinden in de Handleiding Profielwerkstuk.
- R.Sinkeldam, Handleiding Profielwerkstuk, Cito 1998
- Deelschool Peellandcollege, Deurne, Leerlingen en docenten handleiding Profielwerkstuk (De materialen van het Peellandcollege kunt u vinden op de internetsite van het pmvo).
- Werkstuk Netwerk, op internet www.werkstuknetwerk.com vindt u een site met werkstukpakketten. De gedachte achter werkstuknetwerk is dat tussen profielwerkstuk

en loopbaanoriëntatie en studiekeuze een koppeling gemaakt kan worden. Studenten hebben onderzoeksoopdrachten uit hun eerste jaar herschreven. Ze dragen literatuur en methoden aan die in hun studie gebruikt worden.

3.3 Aandachtspunten voor het examenreglement

In artikel 31 van het examenbesluit staat de volgende tekst: Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs respectievelijk de examencommissie vavo stelt een examenreglement vast. Het examenreglement bevat in elk geval informatie over de maatregelen, bedoeld in artikel 5 (onregelmatigheden tijdens het examen), en de toepassing daarvan, alsmede regels met betrekking tot de organisatie van het eindexamen, de gang van zaken tijdens het eindexamen, en wat de scholen voor voortgezet onderwijs betreft, de samenstelling en het adres van de in artikel 5 bedoelde commissie van beroep.

Dit is dezelfde tekst als in het oude examenbesluit. De wijziging zit verborgen onder het zinnetje alsmede regels met betrekking tot de organisatie van het eindexamen. Een aantal consequenties van de gewijzigde organisatie van het schoolexamen komt hierna aan de orde.

Het houden aan inleverdata

Bij praktische opdrachten, handelingsopdrachten en profielwerkstuk kan het zijn dat leerlingen moeite hebben om zich aan de afgesproken inleverdata te houden. Het is verstandig om hierover in het examenreglement van de school iets op te nemen. Tevens verdient het aanbeveling eventuele achterstanden per semester of per jaar weg te laten werken.

U kunt kiezen voor diverse regelingen:

- Geen regeling, achterstanden worden in een mentorgesprek besproken.
- Stimuleren van vroeg inleveren van praktische opdrachten. (Zie bijlage 14 de regeling van het Zernike College te Groningen).
- Te laat inleveren van praktische opdrachten levert cijfer 1 op, bij alsnog inleveren wordt van een herkansingsmogelijkheid gebruikt gemaakt.
- Bij achterstand aan het eind van een semester of jaar moet de leerling aan de eisen voldoen voordat definitieve bevordering plaats vindt. Bij een te grote achterstand wordt besloten tot doubleren.

ΔAandachtspunt

Wat niet mag: Bij te laat inleveren 1 punt aftrekken van het cijfer. Het te laat inleveren van examenwerk kan beschouwd worden als een onregelmatigheid. In artikel 5 van het examenbesluit zijn de mogelijke maatregelen limitatief geformuleerd. Een punt aftrekken is als mogelijkheid niet opgenomen.

Afronding van het examendossier

De belangrijkste inleverdatum is een week voor het centraal examen. Leerlingen

moeten alle handelingsdelen en het profielwerkstuk afgerond hebben. Om problemen te voorkomen kunt u in februari van het laatste leerjaar al de balans op maken en leerlingen waarschuwen als ze nog achterstanden hebben. Er zijn ook scholen die achterstanden in een aangetekend schrijven signaleren.

Bewaren of archiveren

Veel scholen hadden de gewoonte het werk van het schoolonderzoek te bewaren tot na de uitslag van het examen. In vernieuwde tweede fase waarin het schoolexamen zich uitstrekt over twee of drie jaar en waarin ook praktische opdrachten en handelingsopdrachten tot het schoolexamen behoren, vergt het bewaren van alle werkstukken veel administratie en bergruimte.

Het examenbesluit geeft geen voorschriften op dit punt! Het werk van de schoolexamens behoeft niet op school bewaard te worden. Dat hoefde voor het schoolonderzoek ook niet.

Het examenbesluit bevat alleen de bepaling (artikel 57) dat de centrale examens tot zes maanden na de vaststelling van de uitslag bewaard worden. De scholen bepalen zelf de bewaartermijnen voor het schoolexamen.

Wat kunt u doen als u alles bewaren te veel vindt?

- U kunt al het werk door de leerlingen laten bewaren. U dient dan wel een goed cijferregistratiesysteem te hebben waarvan de inhoud regelmatig door docent en leerling (of diens ouders) geautoriseerd wordt.
- U kunt al het werk door de leerlingen laten bewaren met voor de docenten de bepaling dat zij een exemplaar van de opgaven en opdrachten bewaren. Ook dan is een registratie- en autorisatiesysteem van belang.
- U kunt het schriftelijk werk op school bewaren en alle werkstukken (praktische opdrachten, handelingsopdrachten en profielwerkstuk aan de leerlingen in bewaring geven. Ook dan is een registratie- en autorisatiesysteem van belang.
- U kunt de werken tot het eind van een periode bewaren. U geeft aan het eind van elke periode een cijferlijstje mee. Leerlingen hebben dan drie dagen of een week de tijd om te reclameren. Daarna staan de cijfers vast en kunnen de werken meegegeven worden.

Belangrijk is dat er iets geregeld is voor de autorisatie van de cijfers. Een dergelijke regeling moet opgenomen worden in het examenreglement van de school.

Uit de monitoringsenquêtes onder de scholen die in augustus 1998 gestart zijn, blijkt dat ongeveer de helft van de scholen alles zelf bewaart en een derde van de scholen een deel zelf bewaart (meestal de schriftelijke toetsen, terwijl de leerlingen de werkstukken, dossiers, e.d. onder hun hoede houden.) Ongeveer 1 op de 6 scholen laat de leerlingen alle werk bewaren.

Herkansingen

U bent vrij zelf een herkansingsregeling voor het schoolexamen te ontwerpen. Deze

mededeling werd gedaan in het Gele Katern 30 c van 16 december 1998. Het aantal herkansingen loopt per school inmiddels zeer uiteen.

Aan de keuze voor het aantal herkansingen zit een belangrijk organisatorisch aspect. Veel herkansingen betekent veel organisatorische last. Maar naast deze praktische overweging moet ook de fundamentele vraag gesteld worden: Wat beoogt u met herkansingen?

- Vindt u dat er zoveel toetsen gegeven worden in het examendossier dat een toevallige slechte prestatie zich wel uitmiddelt?
- Vindt u dat een herkansing alleen dient om toevallig slecht presteren door bepaalde omstandigheden op te vangen?
- Bent u van mening dat veel herkansingen leidt tot slecht leren?
- Bent u van mening dat een leerling zich soms mag verkijken op de mate van voorbereiding en een nieuwe kans moet krijgen?
- Bent u van mening dat de leerling mag kiezen om van het eerste toetsmoment gebruik te maken of van het tweede?

Afhankelijk van het antwoord op deze vragen loopt het aantal herkansingen uiteen van geen of zeer weinig (10%) herkansingen tot alle toetsen van het schoolexamen zijn herkansbaar (100%)

Als een herkansingsregeling zonder uitzonderingen toegepast wordt op alle vakken dan is het voldoende de herkansingsregels op te nemen in het examenreglement. Als er keuzes per vak gemaakt kunnen worden - sommige toetsen wel herkansbaar en andere niet - dan kunt u het beste in de vak pta aangeven of een toets herkanst kan worden of niet

Organisatie

Veel scholen kiezen ervoor schriftelijke toetsen wel te laten herkansen en praktische opdrachten niet.

U kunt herkansingen koppelen aan een periode. Bijvoorbeeld na elke toetsweek mag een toets herkanst worden.

U kunt herkansingen koppelen aan een jaar. Bijvoorbeeld per jaar mogen 6 toetsen herkanst worden.

U kunt herkansingen koppelen aan het vak per jaar. Bijvoorbeeld voor elk vak mogen maximaal 2 toetsen herkanst worden.

De momenten waarop herkansingen plaatsvinden, kiezen scholen als volgt:

- Binnen 2 weken na de toetsweek of binnen 4 weken een inhaaluur
- Na elk half jaar een inhaaldag
- Vast inhaaluur vrijdagmiddag

U kunt de herkansingen ook in september van volgende jaar plaatsen. De overgangsbepaling is dan genomen op basis van voortgangstoetsen en examendossiertoetsen. Leerlingen die bevorderd zijn krijgen dan de kans om een of twee schoolexamendoetsen over te doen.

In elk geval is het plaatsen van schotten tussen de jaren wat herkansingen betreft zeer verstandig. Als leerlingen in de laatste maand voor het centraal examen nog alle

mogelijke toetsen mogen herkansen is dit nauwelijks te organiseren. Alleen wanneer u de meest toetsen in het laatste jaar geplaatst heeft (examendossier model 1) komen de meeste herkansingen op het eind.

Herexamen

Ook moet een school nu zelf bepalen of voor vakken met alleen schoolexamen nog een aparte regeling nodig is. Door onvoldoende resultaten (na herkansing) kan zich de situatie voordoen dat een leerling al gezakt is voor deelname aan het centraal examen.

U kunt ervoor kiezen een herexamen mogelijk te maken voor bijvoorbeeld een vak met alleen schoolexamen. Een herexamen omvat de gehele stof of een groot gedeelte van de stof van het betreffende vak.

Overgangsregelingen

Ten aanzien van overgaan of niet overgaan aan het eind van een jaar maken scholen verschillende keuzes.

- U kunt ervoor kiezen het doubleren in de tweede fase te handhaven.
- U kunt er in vwo voor kiezen het doubleren van vwo 4 naar vwo 5 te handhaven en van vwo 5 naar vwo 6 af te schaffen.
- U kunt ervoor kiezen het doubleren af te schaffen en de tweede fase als een doorlopend geheel te beschouwen.

Uit de monitoringsenquête onder scholen die in augustus 1998 gestart zijn, blijkt dat de meeste scholen het doubleren niet afschaffen. Leerlingen die niet voldoen aan de overgangsnormen doubleren een jaar en krijgen een op de leerling toegesneden programma aangeboden. De leerlingen hoeven dus niet alle stof over te doen. Eén op de vijf scholen kennen geen overgang meer van vwo 5 naar vwo 6. Slechts enkele scholen hebben het doubleren geheel afgeschaft.

De overgang wordt bepaald op grond van rapportcijfers. In de rapportcijfers zijn alle toetscijfers verdisconteerd (voortgangstoetsen en examendossier toetsen). Werkt u met rapportcijfers waarin cijfers van voortgangstoetsen en examendossiertoetsen beide verdisconteerd zijn, dan is het verstandig om de examendossiercijfers voor meer dan 50% mee te laten tellen. Het is immers vreemd dat een leerling met voldoende examendossiercijfers zou moeten doubleren.

Als overgangsregeling wordt vaak de examenregeling gehanteerd, of een regeling die een onvoldoende soepeler is. Er zijn ook scholen die de regeling juist strenger maken. Voor de overgang wordt de eis gesteld dat de handelingsdelen van het schoolexamen voor dat jaar afgerond zijn. Zo niet dan wordt de overgangsbeslissing uitgesteld.

Opvang van doublerende leerlingen

- U kunt ervoor kiezen dat een leerling alles over moet doen. Voor volledige vakken die al afgesloten zijn met voldoende resultaat is dat geen logische maatregel.
- U kunt beslissen dat alle cijfers vervallen, maar dat het werk niet hoeft te vervallen. De docent maakt hierover afspraken met de leerling.

- U kunt ervoor kiezen dat niet alles over hoeft, bijvoorbeeld een voldoende cijfer voor ANW, WiA1, Geschiedenis / maatschappijleer en CKV1 geeft vrijstelling. De vrijgekomen uren moeten dan ingevuld worden. Een school vult dit in met extra opgaven. De school heeft blokken samengesteld van 40/60 uur vooral voor de exacte vakken, of besteedt dit aan extra instructie voor allochtone leerlingen.
- Sommige scholen zijn in gesprek met hbo-instellingen om leerlingen die het laatste leerjaar over doen de mogelijkheid te geven onderdelen in het hbo te volgen ter vervanging van onderdelen uit het schoolexamen die blijven staan.

Over het doubleren is in Uitleg, Gele Katern nr 30 c van 16 december 1998 een publicatie verschenen onder de titel : □Gedifferentieerde afsluiting en doubleren in de tweede fase vwo havo.□

Afronding van het examendossier

In het examenreglement kan opgenomen worden waaraan de leerling precies moet voldoen wil het schoolexamen als afgerond beschouwd kunnen worden en wil een leerling het recht hebben om aan het centraal examen deel te nemen.

Voorbeeld van een regeling:

- Een kandidaat heeft het schoolexamen afgerond indien:
 - het profielwerkstuk is beoordeeld met □voldoende□ of □goed□
 - en de deelvakken Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 en Lichamelijke opvoeding 1 zijn beoordeeld met □voldoende□ of □goed□
 - en de praktische opdrachten en toetsen van de vakken uit het algemeen gedeelte als aan-gegeven in het Programma van Toetsing en Afsluiting zijn afgelegd en derhalve voor deze vakken een eindcijfer is verkregen
 - en de (deel)vakken van het door de kandidaat gekozen profieldeel zijn getoetst als aangegeven in het Programma van Toetsing en Afsluiting
 - en in het vrije deel voor tenminste 120 (havo en atheneum) of 480 (gymnasium) studie-lasturen zijn besteed aan vakken die door de Minister van eindtermen zijn voorzien en deze getoetst zijn volgens de in het Programma van Toetsing en Afsluiting genoemde onderdelen
 - en de handelingsdelen van de door de kandidaat gevolgde vakken naar behoren zijn afgerond.

Een kandidaat kan niet aan het Centraal Examen deelnemen indien een of meer van de hierboven genoemde onderdelen niet zijn afgerond.□ (Examenreglement Elde College, Schijndel).

△Aandachtspunt

In sommige examenreglementen staat dat leerlingen die het schoolexamen voor een vak niet volledig hebben afgerond voor dat vak niet deel mogen nemen aan het centraal examen. Dit is onjuist. In het nieuwe examenbesluit dat geldt voor de tweede fase is expliciet bepaald dat het schoolexamen als geheel afgerond moet zijn.

Risico's van extra vakken in de uitslag- regeling

Advies

Bekijk per leerling voordat het centraal examen begint of het verstandig is in extra vakken of deelvakken centraal examen te doen of niet.

Op basis van artikel 52 van het eindexamenbesluit mag de directeur besluiten extra vakken niet bij de uitslag te betrekken, mits nog steeds voldaan is aan de voorwaarden gesteld voor het profiel en het vrije deel. Met volledige vakken (1,2) als extra vak i.p.v. deelvakken (1) die voor het gemeenschappelijk deel of profieldeel noodzakelijk zijn, loopt de leerling een risico. Het volledige vak kan namelijk achteraf niet meer vervangen worden door het deelvak.

Wanneer een leerling met profiel natuur en gezondheid bijvoorbeeld centraal examen natuurkunde 1,2 doet i.p.v natuurkunde 1 en er zou daardoor een onvoldoende te veel behaald worden, dan is alleen een herexamen mogelijk in natuurkunde 1,2 en niet in natuurkunde 1.

Hetzelfde geldt ook voor de talen. Een leerling die in Duits 1,2 centraal examen doet, kan niet terug vallen op Duits 1, ook al zou dit op basis van de verplichte uren aantallen kunnen.

Indeling

Het examenreglement gaat niet alleen over het schoolexamen maar ook over het centraal examen.

Een goede indeling voor het examenreglement kan zijn:

- Algemene bepalingen, al die regels die zowel gelden voor het schoolexamen als voor het centraal examen (waaronder art. 5 onregelmatigheden).
- Het schoolexamen
- Het centraal examen
- Slotbepalingen (waaronder de diplomering).

Op de internet site van het pmvo is het examenreglement van het Elde College te Schijndel opgenomen dat deze indeling hanteert en voor veel van bovenstaande punten heldere regelingen bevat.

Colofon

Op deze tekst rusten geen auteursrechten. De tekst is in een digitale versie beschikbaar.

Stuur een email naar info@pmvo.nl onder vermelding van de titel. Geef daarbij aan welke versie u wilt ontvangen: WP 5.1, WP 6.1, Word of Ascii.

Tekst: Henk Kreeft

Vormgeving en productie:
Marlies van Tooren

Nader informatie is te verkrijgen bij:
Procesmanagement
Voortgezet Onderwijs
Lange Voorhout 14
2514 ED s-Gravenhage
Postbus 85518
Telefoon (070) 302 82 00
Fax (070) 346 24 09
Email info@pmvo.nl